

Υβριδικές ταυτότητες
σε μαθητικά γραπτά
μεταναστών/τριών στην Ελλάδα:
Η διαχείριση ρατσιστικών περιγραφών

Αργύρης Αρχάκης

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

- **Παγκόσμια καθιέρωση του έθνους-κράτους** ως βασικού τρόπου θεσμικής συγκρότησης μιας χώρας: **οι πολιτισμικές και γλωσσικές μείξεις αποφεύγονται και η διατήρηση της ομοιογένειας είναι το διαρκές και επίμονο ζητούμενο** (βλ. Canagarajah 2017).
- Ο **ρατσισμός** είναι ένας από τους βασικούς τρόπους επιδίωξης της ομοιογένειας (βλ. Lentin 2004).
- **Ερευνητικό ζητούμενο:** Η διαχείριση των ρατσιστικών περιγραφών από μετανάστες μαθητές/τριες στα γραπτά τους ως μέσο κατασκευής **υβριδικών ταυτοτήτων αντίστασης**.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

- Μελέτη **ανισοτήτων** μεταξύ πλειονοτικών και μεταναστευτικών ομάδων.
- Σχέση του **μακρο-επιπέδου** (κυρίαρχοι λόγοι) με το **μικρο-επίπεδο** (επιλογές/τοποθετήσεις των ατόμων προς τους λόγους του μακρο-επιπέδου) (van Dijk 2008).
- Ζητούμενο είναι η «**διαλεκτική σχέση μεταξύ μακρο-δομών και μικροδομών**, κοινωνίας και διεπίδρασης, γλώσσας και ομιλίας, θεσμικής και διεπιδραστικής εξουσίας» (Παυλίδου 1999: 201).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

- Μέσω των **τοποθετήσεων σε σχέση με τους κυρίαρχους λόγους**, αναδύεται η **ταυτότητα** που τα άτομα (εν προκειμένω οι μετανάστες μαθητές/τριες) θέλουν να προβάλλουν σε συγκεκριμένες περιστάσεις (Bucholtz & Hall 2005).
- Εκλαμβάνουμε την **ταυτότητα** ως επίτευγμα επιλογών σ' ένα ισχυρό πλαίσιο επιβολών και περιορισμών, ως **κατασκευή** που αναδύεται κατά την εξέλιξη της επικοινωνίας (Archakis & Tsakona 2012).

Μακρο-επίπεδο:

ΕΘΝΙΚΗ ΟΜΟΓΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

- Ο εθνικός λόγος παρουσιάζει **το έθνος ως καθαρή οντότητα**, με εσωτερική (γλωσσική και πολιτισμική) συνοχή, η οποία εκτείνεται στα όρια ενός κράτους (βλ. Blommaert & Rampton 2011, επίσης Μοσχονάς 2005: 308).
- Ο **ρατσισμός** είναι ένας από τους βασικούς τρόπους για την αποφυγή των μείξεων και την επίτευξη της ομοιογένειας.
- Ο ρατσισμός μπορεί να **οριστεί** ως «συγκροτούμενος από κοινωνικές **πρακτικές διακρίσεων (...)** και σχέσεις **κατάχρησης εξουσίας** από κυρίαρχες ομάδες, οργανισμούς και θεσμούς» (van Dijk 2008: 103).
- Στον δυτικό κόσμο οι ρατσιστικές επιθέσεις έχουν συνήθως **καλυμμένη και μετριασμένη μορφή**, καθώς βρίσκονται σε κοινωνική κυκλοφορία οι ανθρωπιστικές και αντιρατσιστικές αντιλήψεις της ανοχής και της αποδοχής του 'Άλλου' (βλ. van Dijk 1992).

Μακρο-επίπεδο:

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ 1990-2010

- **Ξενοφοβικός ρατσιστικός λόγος υποδοχής μεταναστών:**
  - διαμόρφωση του συνθήματος «Δεν θα γίνεις Έλληνας ποτέ, Αλβανέ, Αλβανέ»
  - αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών στην προοπτική να σηκώσουν την ελληνική σημαία αριστούχοι μαθητές/τριες μεταναστευτικής καταγωγής
  - εργασιακή δραστηριοποίηση των μεταναστών/τριών σε επαγγέλματα κυρίως –αν όχι αποκλειστικά– χειρωνακτικά
  - διακίνηση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης πληθώρας αρνητικών στερεοτύπων για τους μετανάστες (βλ. Gogonas, 2010: 72-78).

Μακρο-επίπεδο:

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ 1990-2010

- **Ξενοφοβικός ρατσιστικός λόγος υποδοχής μεταναστών:**
  - *Εμφατικές μεταφορές* που χρησιμοποιήθηκαν στο δημόσιο διάλογο προκειμένου να περιγραφεί η ‘βίαη’ διατάραξη της ισορροπίας του ομοιογενούς πλειονοτικού πληθυσμού
- Γίνεται λ.χ. λόγος για *εισβολή των μεταναστών*, για κοινωνία που έχει μετατραπεί σε *ξέφραγο αμπέλι*, σε *ένα απέραντο γιουσουρούμ Τουρκαλβανών και Βουλγαροπακιστανών*, διότι με απίστευτη ευκολία *ανοίγουν «κερκόπορτες» για τη δεύτερη και οριστική άλωση του Ελληνισμού* (βλ. Μπουτουλούση 2005).

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΩΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η μετανάστευση και η κινητικότητα των πολιτών (...) θέτει **σημαντικές αμφισβητήσεις** στην γλωσσική και πολιτισμική **ομοιογένεια στην οποία βασίζονται τα έθνη-κράτη** για να ορίσουν τα φυσικά τους σύνορα, την γλώσσα και την ταυτότητά τους, **όπως επίσης τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών τους.**

Duchêne κ.ά. (2013: 6)

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΩΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία και το δικαίωμα της ψήφου θεμελιώνονται πάνω στη διάκριση εθνικού και ξένου πληθυσμού. Η **ιθαγένεια** δηλαδή αποτελεί από το 19^ο αιώνα και μετά βασικό κριτήριο για την πρόσβαση στο δικαίωμα της συμμετοχής στην πολιτική ζωή.

Βεντούρα (2004: 175)

→ Πρβλ. τη διάκριση μεταξύ ‘γηγενών’, ‘ομογενών’/ ‘αλλογενών’, ‘αλλοδαπών’

Μικρο-επίπεδο:

ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Castells (2010: 8):

- Οι ταυτότητες νομιμοποίησης προωθούνται από «κυρίαρχους θεσμούς της κοινωνίας ώστε να επεκτείνουν και να αιτιολογήσουν την κυριαρχία τους προς τους κοινωνικούς δράστες».
- Οι ταυτότητες αντίστασης «δημιουργούνται από εκείνους τους κοινωνικούς δράστες οι οποίοι, καθώς βρίσκονται σε θέσεις και περιστάσεις απαξιωμένες και στιγματισμένες από τη λογική της κυριαρχίας, οδηγούνται στην οικοδόμηση χαρακωμάτων αντίστασης και επιβίωσης στη βάση αρχών διαφορετικών ή αντίθετων από αυτές που διαπερνούν τους θεσμούς της κοινωνίας».

Μικρο-επίπεδο:

ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΥΒΡΙΔΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Bhabha (1994/2004):

- Όταν οι πλειονοτικοί και οι μετανάστες, έρχονται σε επαφή **δεν οδηγούμαστε αναγκαστικά στην αφομοίωση ή την περιθωριοποίηση των τελευταίων.**
- Μπορεί να δημιουργήσουν έναν «Τρίτο Χώρο» (ό.π.: 53), μια «πολιτισμική υβριδικότητα» (ό.π.: 5), «μια ενδιάμεση πραγματικότητα» (ό.π. 19), που «κλονίζει τις απλοϊκές πολικότητες ή δυαδικότητες» (ό.π.: 76).
- Μέσω της **υβριδικότητας** κατορθώνεται η αποκήρυξη των διακρίσεων «που διασφαλίζουν την ‘καθαρή’ και αυθεντική ταυτότητα της εξουσίας» (ό.π.: 159).
- **«Η αντίσταση δεν είναι αναγκαστικά μια αντιθετική πράξη με πολιτική πρόθεση. Ούτε είναι η απλή άρνηση ή ο αποκλεισμός του ‘περιεχομένου’ μιας άλλης κουλτούρας (...). Είναι το αποτέλεσμα της αμφισημίας που παράγεται μέσα στο πλαίσιο των αναγνωρίσιμων κανόνων των κυρίαρχων λόγων»** (ό.π.: 157-8) (βλ. επίσης De Fina 2016).

Μικρο-επίπεδο:

ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

ΑΠΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- Μετανάστες μαθητές/τριες, κυρίως από τη **δεύτερη γενιά**, ακολουθούν **προσωπικές και ανεξάρτητες διαδρομές** και ορισμένοι **υπερβαίνουν τις έντονες διακρίσεις** μεταξύ του πλειονοτικού πληθυσμού και των μεταναστευτικών τους ομάδων:
- *Να είσαι Αλβανός στην καρδιά και να ζεις στην Ελλάδα*
(Παπανδρέου 2013: 209)
- *Όλα μου φαίνονται πιο οικεία με τον καιρό. Ποτε όμως δεν θα πάψει να μου λείπει ο κόσμος μου*
Είχα συνηθίσει πλέον την δεύτερη μου πατρίδα (...) παρ' ολ αυτά όμως ποτε δεν ξεχναω τις δυσκολες μερες που περασα στην αρχή
(Archakis 2014).

Μικρο-επίπεδο:

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ

- **Διαθέσιμο υλικό:** Αυτοβιογραφικές εκθέσεις μεταναστών μαθητών/τριών
- **Αφήγηση:** Πρωταρχικό - θεμελιακό κειμενικό είδος όπου *αναπαριστάνονται διαδοχικά γεγονότα μέσα από μια αξιολογική προοπτική* (Labov 1972).
- Η αφήγηση ως **‘τόπος’ κατασκευής ταυτοτήτων** (De Fina 2015).

Μικρο-επίπεδο:

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ

Bamberg (2011):

- Η αφηγηματική κατασκευή ταυτοτήτων μπορεί να λάβει χώρα σε σχέση με **τρεις διλημματικές τοποθετήσεις:**
  - *σταθερότητα ή μεταβολή*
  - *ομοιότητα ή διαφορά*
  - *προσαρμογή ή αντίσταση (ως προς τον τρόπο δράσης)*

Μικρο-επίπεδο:

ΤΡΟΠΟΣ ΔΡΑΣΗΣ: ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ Ή ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

- Διερευνούμε αν οι αναπαριστώμενοι χαρακτήρες **παρουσιάζονται προσαρμοσμένοι** στα προ(σ)τάγματα των κυρίαρχων λόγων, *οπότε η δράση και η πρωτοβουλία τους είναι μειωμένη*, ή αν **παρουσιάζονται αντιστεκόμενοι προς αυτά**, *οπότε η δράση και η πρωτοβουλία τους είναι αυξημένη*.
- Το ενδιαφέρον εντοπίζεται στην **‘ένταση’** μεταξύ των **επιβολών** που συνεπάγονται οι κυρίαρχοι λόγοι και των παρατηρούμενων **επιλογών** μέσω συγκεκριμένων **επικοινωνιακών στρατηγικών** που διαμορφώνουν τους χαρακτήρες.

Μικρο-επίπεδο:

ΤΡΟΠΟΣ ΔΡΑΣΗΣ: ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ Ή ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ερευνητικό ερώτημα:

- Οι μετανάστες μαθητές/τριες **προσαρμόζονται** στα προ(σ)τάγματα του κυρίαρχου εθνικού λόγου (κατασκευάζοντας ταυτότητες νομιμοποίησης) ή **επιχειρούν να αντισταθούν** προς αυτά επιχειρώντας τη διατήρηση πτυχών της διαφορετικότητάς τους (κατασκευάζοντας μορφές ταυτοτήτων αντίστασης);

Μικρο-επίπεδο: ΑΠΕΙΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΘΕΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Brown & Levinson (1987):

- Τα άτομα που θέλουν να επιδείξουν ή να διεκδικήσουν **δεσμούς ένταξης** σε μια (κυρίαρχη) ομάδα χρησιμοποιούν **στρατηγικές ενίσχυσης του θετικού προσώπου**:
  - Πρόκειται για στρατηγικές που κάνουν αναφορά σε *κοινές αξίες, κοινούς τόπους, σε αμοιβαία εκτίμηση των μελών και αποδοχή των χαρακτηριστικών, των επιθυμιών, των προσδοκιών τους* κλπ.
  - Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται και διατηρείται **η προσέγγιση** μεταξύ των μελών και **η συνοχή** στο εσωτερικό της ομάδας.
- Αντίθετα, όταν γίνονται (άμεσα ή έμμεσα) **αρνητικά σχόλια** για την ομάδα και/ή τα μέλη της, **απειλείται ή πλήττεται η επιθυμία εκτίμησης και συντροφικότητας των μελών της**, δηλαδή **το θετικό τους πρόσωπο**.

Μικρο-επίπεδο:

ΜΙΜΗΣΗ και ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

Bhabha (1994/2004):

- Η **μίμηση** (mimicry) αποτελεί ένα «τέχνασμα» που «στρέφει την ματιά της υποτίμησης (...) πίσω στον εαυτό της» (ό.π.: 67).
- «είναι ταυτόχρονα **ομοιότητα και απειλή**» (ό.π.: 123).
- Όταν αφορά κυρίαρχους χαρακτήρες, όπως οι πλειονοτικοί, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι «διεισδυτικό και αποσυντονιστικό» (ό.π.: 123): «[Ο] παρατηρητής μετατρέπεται σε παρατηρούμενο» και «η ματιά της επιτήρησης επιστρέφει ως το βλέμμα του ποδηγετημένου που εκτοπίζει» (ό.π.: 127).
- Η μίμηση, έχοντας ένα συστατικό *απειλής* (menace). **μπορεί να συνδυαστεί με το πλαίσιο της θεωρίας των Brown & Levinson (1987).**

Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

- Ερευνητικό πρόγραμμα «Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών» (Α.Π.Θ.).
- Η ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών επισκέφθηκε 50 περίπου σχολεία της Αττικής και της Πελοποννήσου (Απρίλιος – Οκτώβριος 2011).
- Ζητήθηκε από τα παιδιά να μπουν στη θέση ενός/μιας μετανάστη/τριας φίλου/ης τους και να γράψουν σε μια επιστολή τόσο ό,τι τον/τη δυσκολεύει όσο και ό,τι του/της αρέσει στο νέο τόπο.

ΕΚΜΑΙΕΥΣΗ ΓΡΑΠΤΩΝ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ

Μια φίλη ή ένας φίλος σας αναγκάζεται να μετακομίσει για κάποιους λόγους στο εξωτερικό. Εκεί πολλά πράγματα δεν είναι τα ίδια: το σχολείο, η γειτονιά, οι φίλοι και άλλα.

Τον πρώτο κιόλας μήνα σας γράφει ένα γράμμα, όπου σας μιλά για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει αλλά και για ό,τι της/του αρέσει.

Φανταστείτε ότι βρίσκεστε στη θέση της/του, φανταστείτε πώς περνάει και συνεχίστε το γράμμα

Αγαπημένο μου φιλαράκι,

.....

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Δεδομένα:

- **Συλλογή υλικού:** Απρίλιος – Οκτώβριος 2011
- **284 εκθέσεις** από δίγλωσσους μετανάστες ποικίλης καταγωγής
- **6 δημοτικά, 4 γυμνάσια, 8 λύκεια** από περιοχές της Πελοποννήσου.
- **49 (17,1%) μόνο εκθέσεις περιείχαν αναφορές σε ρατσιστικές συμπεριφορές.**

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ Ή ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ

	Εκθέσεις χωρίς αναφορές σε ρατσιστικές συμπεριφορές	Εκθέσεις με αναφορές σε ρατσιστικές συμπεριφορές	Σύνολο
Δημοτικά	58 (80,5%)	14 (19,4%)	72
Γυμνάσια	78 (82,1%)	17 (17,8%)	95
Λύκεια	100 (85,4%)	18 (15,2%)	118
Σύνολο	236 (82,8%)	49 (17,1%)	285

Γραπτό γυμνασίου από μαθήτρια αλβανικής καταγωγής → ταυτότητα νομιμοποίησης

Αγαπημένο μου φιλαράκι,

Λέγομαι Μ. Ντ. Φοιτώ στην Γ' τάξη στο Γυμνάσιο. **Όταν πρωτοήρθα εδώ** όλα για μένα ήταν άγνωστα, τόπος, άνθρωποι, κοινωνία, τα πάντα. **Με το χρόνο άρχισα να μιλάω, να συννενοούμαι, να κάνω φίλους παρέες δηλαδή να γίνομαι μία σαν όλους.** Δεν γνώρισα ρατσιστές και ρατσίστριες και ούτε με έβλεπαν ρατσιστικά. **Σιγά-Σιγά όλα πήγαιναν προς το καλύτερο, έμαθα σε ένα μήνα την Ελληνική γλώσσα, έκανα πολλούς φίλους και παρέες, συμπεριφέρομαι όπως πρέπει να συμπεριφέρεται ένα κορίτσι της ηλικίας μου.**

Κάθε παιδί από ξένη χώρα θα αντιμετωπίσει δυσκολίες αλλά και τον ρατσισμό, εγώ δεν το αντιμετώπισα αλλά μερικοί θα το ξεπεράσουν με το χρόνο. :)

ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

- Επικεντρώνουμε την προσοχή μας **στα περιορισμένα γραπτά με περιγραφές ρατσιστικών συμπεριφορών**
- Θα δείξουμε
  - τόσο τον λόγο για τον οποίο οι περισσότεροι μετανάστες μαθητές/τριες οδηγούνται **στην επιλογή ταυτοτήτων νομιμοποίησης**, ευθυγραμμισμένων με τον κυρίαρχο εθνικό λόγο,
  - όσο και τον τρόπο με τον οποίο ορισμένοι μετανάστες μαθητές/τριες κατασκευάζουν **ταυτότητες υβριδικής αντίστασης** οι οποίες δεν συντονίζονται πλήρως με τον λόγο αυτό.

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ

- Διακρίναμε **πέντε κατηγορίες περιγραφών ρατσιστικής συμπεριφοράς** (Archakis 2018) οι οποίες μπορούν να **διαβαθμιστούν** ως προς την **ένταση της απειλής** που **συνεπάγονται** για το πρόσωπο των μεταναστών (μαθητών/τριών) (βλ. Μπουτουλούση 2004):
  - *συμπεριφορές γενικής υποτίμησης*
  - *λεκτικές προσβολές*
  - *προσβολές με τη χρήση βλέμματος*
  - *συμπεριφορές αποκλεισμού*
  - *συμπεριφορές κακοποίησης*

Συμπεριφορές υποτίμησης

➤ *Γενικές αναφορές σε υποτιμητικές συμπεριφορές*

- Δεν μου φερονται καλα [γραπτό δημοτικού]
- Οι άνθρωποι φέρονται λες και δεν έχουν ξαναδεί έναν μετανάστη [γραπτό δημοτικού]
- Υπάρχουν όμως ρατσιστές οι οποίοι σου συμπεριφέρονται σαν σκουπίδια [γραπτό γυμνασίου]

➤ *Ειδικές αναφορές σε υποτιμητικές συμπεριφορές από συνομηλίκους*

- Τα παιδιά δεν μού φέρονται κ τοσο καλα επειδή δεν είμαι σαν κι' αυτά δεν ανήκο στον τόπο τους δεν συμπεριφερομαι σαν αυτά [γραπτό λυκείου]
- Τα παιδιά με αντίμετωπιζαν με εχθρικο τρόπο λογο της καταγωγης μου [γραπτό γυμνασίου]

Συμπεριφορές υποτίμησης

- *Ειδικές αναφορές σε υποτιμητικές συμπεριφορές από εκπαιδευτικούς*
  - Δεν μου αρέσει ο τρόπος που μου φέρατε η κυρία μου στο σχολείο. Η κυρία μου με βάζει συνεχώς τιμωρία και γιατί; Γιατί δεν μπορώ να μιλήσω αυτή τη γλώσσα που έχουν εδώ [γραπτό δημοτικού]
  - Όλοι οι δασκάλοι και καθηγητές με υποτιμούσαν και έπρεπε να τους αποδείξω ότι δεν είναι έτσι όπως αυτοί το νομίζουν [γραπτό λυκείου]

Λεκτικές προσβολές

➤ *Γενικές αναφορές σε λεκτικές προσβολές*

- Ο κόσμος σε κοροϊδεύει [γραπτό λυκείου]
- Η κινονία στήν αρχεί σε κοροϊδευει [γραπτό γυμνασίου]
- Εδώ όλοι με κοροϊδεουν [γραπτό δημοτικού]
- Πολλοι είναι ρατσίστες και τους ξενους τους κοροϊδεύουν [γραπτό γυμνασίου]
- Συνεχεια με κοροιδεβου [γραπτό δημοτικού]
- Γελούν μαζί μου [γραπτό δημοτικού]
- Κατηγορούν εμένα για όσα γίνονται εδώ [γραπτό δημοτικού]

Λεκτικές προσβολές

- ***Ειδικές αναφορές σε λεκτικές προσβολές από συνομηλίκους και συμμαθητές***
  - Την πρώτη μέρα στο σχολείο κανείς δεν ήθελε να κάτσει μαζί μου κ' με χαρακτήριζαν με κάποια άσχημα επίθετα [γραπτό λυκείου]
  - Τα παιδιά στην Ελλάδα μας κοροϊδεβανέ συνέχεια επίδη ημαστε από αλλοί χωρά [γραπτό γυμνασίου]
  - Τα παιδιά μας βρίζανε [γραπτό γυμνασίου]
  - Τα παιδιά μας κοροΐδευαν (...) μας έβριζαν με χιδαίες και κακές λέξεις [γραπτό λυκείου]
  - Οι συμμαθητές μου με κοροΐδευαν χρησιμοποιώντας διαφορα τα οποια δεν θέλω να σου πω [γραπτό λυκείου]
  - Κάθε μερα στο σχολείο δεχομαι ρατσιστικα σχολια οσο βεβαια καταλαβαίνω [γραπτό λυκείου]
  - Τα παιδιά με κοροΐδεύουν και ψυχολογικά είμαι χάλια [γραπτό λυκείου]

Προσβολές με τη χρήση βλέμματος

- *Ειδικές αναφορές σε προσβολές με τη χρήση βλέμματος από συμμαθητές*
- όταν μπίκα για πρώτη φορά μέσα στην τάξει και με κίταγαν όλα τα παιδιά ντράπηκα τόσο πολλοί που δεν ήπα τίποτα και βγήκα για λήγο έξω απο την τάξει [γραπτό γυμνασίου]
- όταν πίγα, μπίκα μέσα στην τάξι όλοι με κίταζαν πολύ περίεργα [γραπτό γυμνασίου]

Συμπεριφορές αποκλεισμού

- *Γενικές αναφορές σε συμπεριφορές αποκλεισμού*
  - Η κοινωνία δεν σε υποδεχεται ευκολά [γραπτό γυμνασίου]
  - Στην αρχή ήταν πολύ κλειστοί και επιφυλακτικοί, όχι για κάποιον ιδιαίτερο λόγο αλλά για τον λόγο τον οποίο ειμασταν από άλλη χώρα και μας φοβόντουσαν [γραπτό λυκείου]

Συμπεριφορές αποκλεισμού

- ***Ειδικές αναφορές σε συμπεριφορές αποκλεισμού από συνομηλίκους και συμμαθητές***
  - Δεν με θελει κανένας για φίλο του [γραπτό δημοτικού]
  - Τα παιδιά δεν με έκαναν παρέα επειδή δεν με γνώριζαν [γραπτό γυμνασίου]
  - Στην γειτονιά δε με παίζει κανένα παιδί, επειδή είμαι απο άλλη χώρα [γραπτό δημοτικού]
  - Τα παιδιά (...) δεν μας έπαιζαν και μας έκαναν άκρη [γραπτό λυκείου]
  - Την πρώτη μέρα στο σχολείο κανείς δεν ήθελε να κάτσει μαζί μου [γραπτό λυκείου]
  - Τα παιδια στο σχολείο μου με αγνοουν [γραπτό λυκείου]
  - Τα παιδια δεν με συμπαθούσαν και με απέφευγαν “λες και τους είχα κανει κατι”. Ούτε καν με ακομπούσαν [γραπτό λυκείου]

Συμπεριφορές αποκλεισμού

- *Ειδικές αναφορές σε συμπεριφορές αποκλεισμού από γείτονες*
  - Οι γείτονες μου δεν μου μιλάνε [γραπτό δημοτικού]
  - Η ένικι των άλλων διαμερισμάτων όταν έμαθαν πως είμαστε απο την Αλβανία αρχίσαν να μαζεύουν ηπογραφές για να μας διόξουν απο το σπίτι [γραπτό γυμνασίου]

Συμπεριφορές κακοποίησης

- *Ειδικές συμπεριφορές κακοποίησης από συνομήλικους και συμμαθητές*
  - Κάποια παιδιά μου κολανε μαγκιες [γραπτό δημοτικού]
  - Τα παιδιά στην Ελλάδα (...) μας βαραγανέ [γραπτό γυμνασίου]
  - Όλοι οι μαθητές με φτύνουν μου πέτανε την τσάντα [γραπτό δημοτικού]
  - Στο διάλειμα τα αγόρια με πλάκωναν [γραπτό δημοτικού]

ΑΝΑΛΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ

- Οι μετανάστες μαθητές/τριες τοποθετούνται ως προς τον λόγο της εθνικής ξενοφοβικής ομοιογένειας προβάλλοντας τους εαυτούς τους με **μειωμένη δράση** (βλ. Bamberg 2011), ως **θύματα ρατσιστικών συμπεριφορών** που παράγονται από τον λόγο αυτό.
- Οι ρατσιστικές συμπεριφορές τους εξωθούν στην **υιοθέτηση ταυτοτήτων νομιμοποίησης**: η μεγάλη πλειοψηφία των διαθέσιμων γραπτών δεν περιέχουν αναφορές σε ρατσιστικές συμπεριφορές (βλ. Πίνακα 1).

ΑΝΑΛΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ

- Ωστόσο, η επιλογή ορισμένων να αναφερθούν στα ‘πάθη’ τους θεωρούμε ότι τους αναδεικνύει σε **θύτες** και αποκαλύπτει μια προσπάθεια **κατασκευής ταυτοτήτων αντίστασης**.
- Σύμφωνα με τη θεωρία των Brown & Levinson (1987) όταν γίνονται **αρνητικά σχόλια** για την ομάδα αυτή, τότε **πλήττεται το θετικό τους πρόσωπο**.
- Στα δεδομένα μας, οι **μετανάστες μαθητές/τριες** αποκαλύπτουν αυτό που οι πλειονοτικοί δεν θα έπρεπε να **κάνουν στο πλαίσιο του δυτικού ανθρωπισμού** και έτσι **πλήττουν το συλλογικό τους πρόσωπο** (Spencer-Oatey 2005, Sifianou & Bayraktaroğlu 2012).

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΒΗΑΒΗΑ (1994/2004)

- Οι μετανάστες μαθητές/τριες, επιλέγοντας να περιγράψουν τις ρατσιστικές συμπεριφορές των πλειονοτικών, **αντιστρέφουν «τη ματιά της επιτήρησης» που υφίστανται** (ό.π.: 127).
- Η **μίμηση** λειτουργεί ταυτόχρονα ως «ομοιότητα», που αναπαράγει τον ρατσισμό και τους παρουσιάζει ως **θύματα**, αλλά και ως «απειλή» επειδή αναπαράγει τον ρατσισμό και έτσι τους παρουσιάζει ως **θύτες** (βλ. ό.π.: 123).

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΒΗΑΒΗΑ (1994/2004)

- Η *μίμηση* λειτουργεί σαν «ένα αντεστραμμένο βλέμμα που στρέφει την ματιά της υποτίμησης (...) πίσω στον εαυτό της» (ό.π.: 67).
- Με τον τρόπο αυτό θεωρούμε ότι κατασκευάζονται υβριδικές ταυτότητες αντίστασης: οι μετανάστες μαθητές/τριες είναι **θύματα** που προσαρμόζονται λόγω του ρατσισμού που υφίστανται, αλλά και **θύτες** που αντιστέκονται καθώς αποκαλύπτουν τον ρατσισμό αυτό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

- Οι ρατσιστικές συμπεριφορές που καταγράψαμε στο υλικό μας θεωρούμε ότι λειτουργούν ως **μέσον επιβολής** του εθνικού ομογενοποιητικού λόγου προς τους μετανάστες (μαθητές/τριες):
  - τους εξαναγκάζουν να υιοθετήσουν ταυτότητες συμμόρφωσης και νομιμοποίησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ορισμένοι μετανάστες μαθητές/τριες που διαχειρίζονται τις περιγραφές αυτές στα γραπτά τους επιχειρούν να κατακτήσουν μια **δύσκολη υβριδική ισορροπία** μεταξύ της έντονης **άνωθεν επιβολής εθνικής αφομοιωτικής ομοιογένειας** – με την επιστράτευση ακόμη και ρατσιστικών συμπεριφορών– και της **κάτωθεν αντίστασής τους που καταγράφει τις συμπεριφορές αυτές.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Archakis, A. 2018.** The representations of racism in immigrant students' essays in Greece: The 'hybrid balance' between legitimizing and resistance identities. *Pragmatics*, 28 (1): 1-28.
- Archakis, A. 2016.** National and Post-National Discourses and the Construction of Linguistic Identities by Students of Albanian Origin in Greece. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 35 (1): 57–83.
- Archakis, A. 2014.** Immigrant Voices in Students' Essay Texts: Between Assimilation and Pride. *Discourse & Society* 25 (3): 297–314.
- Archakis, A. & Tsakona V. 2012.** *The Narrative Construction of Identities in Critical Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bamberg, M. 2011.** Narrative Practice and Identity Navigation. Στο *Varieties of Narrative Analysis*, επιμ. J. A. Holstein & J. F. Gubrium. London: Sage, 99–124
- Bhabha, H. K. 1994/2004.** *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Blommaert, J. & B. Rampton. 2011.** Language and superdiversity. *Diversities* 13(2): 1-20.
- Brown, P. & Levinson S. C. 1987.** *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bucholtz, M. & Hall K. 2005.** Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7(4-5): 584-614.
- Canagarajah, S. (επιμ.) 2017.** *The Routledge Handbook of Migration and Language*. London: Routledge
- Castells, M. 2010.** *The Power of Identity*. 2nd edition. Malden: Wiley-Blackwell.
- De Fina, A. 2016.** Linguistic practices and transnational identities. Στο *The Routledge Handbook of Language and Identity*, επιμ. S. Preece. London/New York: Routledge, 163-178.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Duchene, A., Moyer M., & Roberts C. 2013.** Introduction: Recasting Institutions and Work in Multilingual and Transnational Spaces. Στο *Language, Migration and Social Inequality: A Critical Sociolinguistic Perspective on Institutions and Work*, επιμ. A. Duchene, M. Moyer & C. Roberts. Bristol: Multilingual Matters, 6–21.
- Fairclough, N. 2003.** *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Gogonas, N. 2010.** *Bilingualism and Multiculturalism in Greek Education: Investigating Ethnic Language Maintenance among Pupils of Albanian and Egyptian Origin in Athens*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Lentin, A. 2004.** *Racism and Anti-racism in Europe*. London: Pluto Press.
- Μοσχονάς, Σ. Α. 2005.** *Ιδεολογία και γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μπουτουλούση, Ε. 2004.** Λόγος και ρατσισμός: Γλωσσικές και κοινωνικές εξελίξεις. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 24: 506–518.
- Παπανδρέου, Π. Γ. 2013.** *Παιδιά της μετανάστευσης στην Αθήνα: Η πολιτική του ανήκειν και οι σκοτεινές πλευρές της προσαρμογής*. Αθήνα: Νήσος.
- Παυλίδου, Θ.-Σ. 1999.** Αναζητώντας μια θεωρία της γλωσσικής ανισότητας. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου. Ισχυρές-ασθενείς γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 196-202.
- Sifianou, M. & Bayraktaroğlu A. 2012.** ‘Face’, Stereotyping, and Claims of Power: The Greeks and Turks in Interaction. Στο *The Handbook of Intercultural Discourse and Communication*, επιμ. C. B. Paulston, S. F. Kiesling & E. S. Rangel. Oxford: Wiley-Blackwell, 292–312.
- Spencer-Oatey, H. 2005.** (Im)politeness, face and perceptions of rapport: Unpackaging their bases and interrelationships. *Journal of Politeness Research* 1: 95-119.
- van Dijk, Teun A. 1992.** Discourse and the Denial of Racism. *Discourse & Society* 3 (1): 87–118.
- van Dijk, Teun A. 2005.** *Racism and Discourse in Spain and Latin America*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- van Dijk, Teun A. 2008.** *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wodak, R. & Richardson J. E. (επιμ.). 2013.** *Analyzing Fascist Discourse: European Fascism in Talk and Text*. London: Routledge.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ

Αγαπημένο μου φιλαράκι,

Όταν ήρθα στην Ελλάδα έχω πάρα πόλλα δυσκολίες.
Όμως θελώ να γυρίσω στην πατριδα επειδή δεν έχω
φιλός να μιλάω δεν ξέρω τη γλώσσα που μιλούνται
εξω. Ένοιθα χαλία επειδή δεν ειχά φίλους να μίλαω.
Αλλα δε γυρισα προσπαθήσανα έχω πολλα φίλους
και τώρα δεν θελω να φυγω απο τη ελλαδα.